

Anglikē (ĒPA, Kanadas)

Author: Dia Mary L. Philippides

Persistent link: <http://hdl.handle.net/2345/bc-ir:104954>

This work is posted on [eScholarship@BC](#),
Boston College University Libraries.

Published in ... *gnōrimos kai xenos...*", pp. 51-70

These materials are made available for use in research, teaching and private study, pursuant to U.S. Copyright Law. The user must assume full responsibility for any use of the materials, including but not limited to, infringement of copyright and publication rights of reproduced materials. Any materials used for academic research or otherwise should be fully credited with the source. The publisher or original authors may retain copyright to the materials.

«... γνώριμος και ξένος...»

Η ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΣΕ ΑΛΛΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ

αγγλική, αλβανική, βουλγαρική, γαλλική, γερμανική, δανέζικη,
γλώσσες της Ισπανίας, ιταλική, νορβηγική, ολλανδική, πορτογαλική,
ρουμανική, ρωσική, σερβική, σουηδική, τουρκική, φιλανδική

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ

ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Επιστημονική επιμέλεια: ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

© ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ 2012

Καραμαούνα 1, Πλατεία Σκρα, 551 32 Θεσσαλονίκη
Τηλ.: 2310-459101, φαξ: 2310-459107
e-mail: centre@komvos.edu.gr
<http://www.greeklanguage.gr>

ISBN 978-960-7779-54-0

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η αναπαραγωγή, ολική, μερική ή περιληπτική, ή η απόδοση κατά παράφραση ή διασκευή του περιεχομένου του παρόντος έργου με οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο, μηχανικό, ηλεκτρονικό, φωτοτυπικό, ηχογράφησης ή άλλο, χωρίς προηγούμενη γραπτή άδεια του εκδότη και σύμφωνα με τον Νόμο 2121/1993 και τους λοιπούς κανόνες του Εθνικού και του Διεθνούς Δικαίου που ισχύουν στην Ελλάδα.

Τα κείμενα που περιλαμβάνονται στην έκδοση στηρίζονται σε έρευνα που διεξήχθη με την επιστημονική ευθύνη του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας και χρηματοδοτήθηκε από το Υπουργείο Πολιτισμού κατά το χρονικό διάστημα 1998-2007 στο πλαίσιο προγραμματικών συμβάσεων με το ΚΕΓ.

Οι καταγραφές των μεταφράσεων έργων της νεοελληνικής λογοτεχνίας εισάγονται σταδιακά σε βάση δεδομένων στην «Πύλη για την ελληνική γλώσσα» του ΚΕΓ (http://www.greek-language.gr/greekLang/literature/bibliographies/from_greek/index.html).

Η φράση «γνώριμος και ξένος» στον τίτλο της έκδοσης προέρχεται από τον «Ερωτικό λόγο» (Γ') του Γ. Σεφέρη.

ΑΓΓΛΙΚΗ (ΗΠΑ, ΚΑΝΑΔΑΣ)

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΗΣ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗΣ¹

Οι Ηνωμένες Πολιτείες και ο Καναδάς ξεχωρίζουν για τον ιδιάζοντα χαρακτήρα τους ως κατεξοχήν χώρες υποδοχής μεταναστών. Το γεγονός αυτό έχει φυσικά επηρεάσει την πορεία της έκδοσης αγγλόγλωσσων μεταφράσεων έργων της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Από την άλλη, η κυρίαρχη φύση της αγγλικής γλώσσας και η γεωγραφική απόσταση της βορειοαμερικανικής ηπείρου από την Ελλάδα και τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες, αλλά και η αχανής έκταση των δύο υπό συζήτηση χωρών (ΗΠΑ και Καναδάς), αποτελούν αρνητικούς παράγοντες που επηρέασαν επίσης την εξέλιξη της εκδοτικής πορείας.

Στην καταγραφή των αυτοτελών αγγλόγλωσσων μεταφράσεων της νεοελληνικής λογοτεχνίας που εκδόθηκαν στις Ηνωμένες Πολιτείες και τον Καναδά καταμετρήθηκαν συνολικά 303 εκδόσεις λογοτεχνικών έργων νεοελλήνων συγγραφέων οι οποίες αντιστοιχούν σε 117 συγγραφείς.² Πιο συγκεκριμένα, καταγράφηκαν

Το κείμενο αυτό είναι γραμμένο το 2007 και αναφέρεται στα μέχρι εκείνο το έτος δεδομένα για τις μεταφράσεις έργων της νεοελληνικής λογοτεχνίας στην αγγλική γλώσσα (σημ. επιμ.).

1. Στο πλαίσιο του προγράμματος «Έλεγχος, καταγραφή και ταξινόμηση και αξιολόγηση της μεταφρασμένης νεοελληνικής λογοτεχνίας» του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας καταγράφηκαν οι αυτοτελείς εκδόσεις αγγλόγλωσσων μεταφράσεων που εντοπίστηκαν στις ΗΠΑ και τον Καναδά από τις αρχές (οι πρώτες εκδόσεις ανάγονται στο 1892) έως το 2007. Αποκλείστηκαν από την καταγραφή τα (πολυάριθμα) λογοτεχνικά έργα τα οποία γράφτηκαν από συγγραφείς ελληνικής καταγωγής απευθείας στα αγγλικά. Συμπεριλήφθηκαν όμως οι αγγλόγλωσσες ανθολογίες και τα ειδικά αφιερώματα περιοδικών, καθώς και οι (ολιγάριθμες) μελέτες για τη νεοελληνική λογοτεχνία που μεταφράστηκαν από τα ελληνικά. Οφείλω εδώ να ευχαριστήσω τον κ. Wim F. Bakker, ομότιμο καθηγητή του Πανεπιστημίου του Άμστερνταμ, για την εκλεκτή συνεργασία του στην έρευνα και καταγραφή, τα πορίσματα της οποίας παρουσιάζονται στο κείμενο αυτό. Για την ευκαιρία που μου έδωσαν να συνεργαστώ στο πρόγραμμα καταγραφής ευχαριστώ τον καθηγητή κ. Τάκη Καγιαλή, ο οποίος ήταν ο επιστημονικός υπεύθυνος του Τμήματος Γλώσσας και Λογοτεχνίας, και το Διοικητικό Συμβούλιο του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας. Αμέριστη, καθ' όλη τη διάρκεια της έρευνας, υπήρξε η υποστήριξη του κ. Βασίλη Βασιλειάδη, ερευνητή του Κέντρου· αναγνωρίζω τη συμβολή του με ευγνωμοσύνη: *sine qua non*.

2. Οι κύριες πρόσφατες πηγές που βοήθησαν την έρευνα περιλαμβάνουν τις εργασίες των Layton 1982· Mackridge 1982· Σταυροπούλου 1986· Philippides 1990· Μπασαντής 1993 και τον σύμμεκτο τόμο *Greece in Modern Times. An Annotated Bibliography of Works Published in English in 22 Aca-*

285 αυτοτελείς εκδόσεις στις ΗΠΑ και 18 στον Καναδά.

Ο Πίνακας 1 δίνει τα ονόματα των συγγραφέων στους οποίους αναλογούν οι περισσότερες μεταφράσεις σε αυτοτελή έκδοση.³

ΠΙΝΑΚΑΣ 1
ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟΤΕΛΕΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Ρίτσος, Γιάννης (1909-1990)	38	(1969-2005)
Καζαντζάκης, Νίκος (1883-1957)	26	(1953-1989)
Καβάφης, Κ. Π. (1863-1933)	18	(1952-2006)
Μπίτα, Λίλη	16	(1957-2001)
Ελύτης, Οδυσσέας (1911-1996)	14	(1972-2004)
Σεφέρης, Γιώργος (1900-1971)	10	(1960-1995)
Βασιλικός, Βασίλης (γ. 1933)	10	(1964-2002)
Παγουλάτου, Ρεγγίνα (1920-2006)	6	(1979-1999)
Παλαμάς, Κωστής (1859-1943)	8	(1919-1975)
Τσάτσου, Ιωάννα (1904-2000)	5	(1969-1984)
ΣΥΝΟΛΟ	151	αυτοτελείς εκδόσεις

Το σύνολο των 151 αυτοτελών εκδόσεων που αντιστοιχεί στους 10 αυτούς συγγραφείς εκπροσωπεί το ήμισυ όλων των αυτοτελών εκδόσεων των ΗΠΑ και του Καναδά! Για τους τέσσερις μεγάλους ποιητές πιστοποιούμε την εξής σειρά συχνότητας: ποσοτικά πρώτος ο Ρίτσος (με 38 αυτοτελείς εκδόσεις), αν και άργησε να μεταφραστεί στη Βόρεια Αμερική· δεύτερος ο Καβάφης (18)· τρίτος ο Ελύτης (14)⁴ και τέταρτος ο Σεφέρης (10) – χωρίς να μετρούμε τις ανατυπώσεις. Ο Παλαμάς, με συνολικά 8 αυτοτελείς εκδόσεις, μεταφράστηκε στα αγγλικά σχετικά νωρίτερα (από το 1919) και επίσης έπαψε πρώτος να εκδίδεται σε αυτοτελή έκδοση (το 1975).

Οι κυρίες Λίλη Μπίτα (16 εκδόσεις) και Ρεγγίνα Παγουλάτου (6) αποτελούν ειδικές περιπτώσεις: και οι δύο επέλεξαν τις ΗΠΑ ως τόπο διαμονής τους και

demic Disciplines During the Twentieth Century (Constantinidis 2000). Από το τελευταίο έργο αφιερώνουν ιδιαίτερα τη λογοτεχνία τα κεφάλαια «Drama and Theatre» (επιμ. Stratos E. Constantinidis, σ. 69-107)· «Gender Studies» (επιμ. Karen van Dyck και Marianna Spanaki, σ. 141-172)· «Literature» (επιμ. Stratos E. Constantinidis, σ. 189-239). Πολύ χρήσιμες πληροφορίες για τις εκδόσεις μεταφρασμένων λογοτεχνικών έργων παρέχει επίσης ο δικτυακός τόπος του ΕΚΕΒΙ <http://book.culture.gr>. Θα ήθελα εδώ να εκφράσω τις προσωπικές μου ευχαριστίες στην υπεύθυνη της βιβλιοθήκης του ΕΚΕΒΙ, κα Μάγδα Τσουμή, για τη γενναιοδωρή της προσφορά πληροφοριών και συνεργασίας.

3. Στον Πίνακα 1, δίπλα στο όνομα του κάθε συγγραφέα παρατίθεται ο αριθμός των αυτοτελών εκδόσεων μεταφρασμένων έργων του που δημοσιεύτηκαν στις ΗΠΑ και τον Καναδά, καθώς και η χρονική περίοδος που αναλογεί στις εκδόσεις. Η λίστα εμπεριέχει και μερικές εκπλήξεις.

4. Όπως ο Ρίτσος, έτσι και ο Ελύτης άργησε σχετικά να κυκλοφορήσει σε αγγλόγλωσση αυτοτελή έκδοση στη βορειοαμερικανική ήπειρο.

εξέδωσαν εκεί αρκετές μεταφρασμένες εκδόσεις των έργων τους, σε ποιητικό και πεζό λόγο.

Στην πεζογραφία την πρώτη θέση κατέχει ο Νίκος Καζαντζάκης με 26 αυτοτελείς εκδόσεις, πολλές από τις οποίες συνεχίζουν να κυκλοφορούν έως σήμερα σε ανατυπώσεις, κυρίως από αγγλικούς οίκους.⁵ Ακολουθεί ο Βασίλης Βασιλικός με 10 μεταφρασμένα βιβλία. Και στις δύο περιπτώσεις οι ερευνητές αποδίδουν το γεγονός των πολλαπλών εκδόσεων που αφορούν τους δύο συγγραφείς και στην επίδραση εξωτερικών φαινομένων: στην περίπτωση του Καζαντζάκη οι τρεις κινηματογραφικές επιτυχίες που βασίστηκαν στα έργα του⁶ τον έφεραν (και τον κράτησαν) σε κοινή θέα· όσο για τον Βασιλικό η συγκυρία της κινηματογραφικής επιτυχίας του Κώστα Γαβρά (Ζ, 1969) και η επταετία της Δικτατορίας έδωσαν μια γερή ώθηση στη μετάφραση των έργων του.⁷

ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Αν και οι πρώτες αυτοτελείς εκδόσεις μεταφράσεων εμφανίζονται προς το τέλος του 19ου αιώνα, ο αμερικανικός φιλελληνισμός που εκδηλώθηκε σε σχέση με την Ελληνική Επανάσταση είχε ήδη οδηγήσει σε θετικά αποτελέσματα για την τύχη του ελληνικού βιβλίου στις ΗΠΑ. Ενδεικτικά αναφέρουμε πως από νωρίς άρχισε να συντάσσεται η αναγνωρισμένη ελληνική συλλογή της βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου Harvard (Layton 1971).⁸ Ωστόσο, στο χρονικό διάγραμμα έως το 1945 δεν σημειώνεται στις ΗΠΑ (ή στον Καναδά) μεγάλη κίνηση στη μεταφρασμένη νεοελληνική λογοτεχνία.⁹

Το 1982 δημοσιεύτηκαν (στο περιοδικό *Μαντατοφόρος*) δύο επισκοπήσεις των αγγλόγλωσσων μεταφράσεων της νεοελληνικής λογοτεχνίας για την περίοδο 1945-1981, η μία για τις ΗΠΑ και τον Καναδά από την έμπειρο βιβλιογρά-

5. Οι αμερικανικές και οι αγγλικές εκδόσεις των έργων του Καζαντζάκη κυκλοφόρησαν με ελάχιστη χρονική απόσταση μεταξύ τους: π.χ., *Zorba the Greek* (London 1952 και New York 1953), *The Greek Passion* (New York 1953) και *Christ Recrucified* (London 1954), *Freedom or Death* (New York 1956) και *Freedom and Death* (London 1956), *The Odyssey* (New York 1958 και London 1958), *The Last Temptation of Christ* (New York 1960) και *The Last Temptation* (Oxford 1961).

6. *Celui qui doit mourir* (Dassin, 1957), *Zorba the Greek* (Cacoyannis, 1964), *The Last Temptation* (Scorsese, 1988).

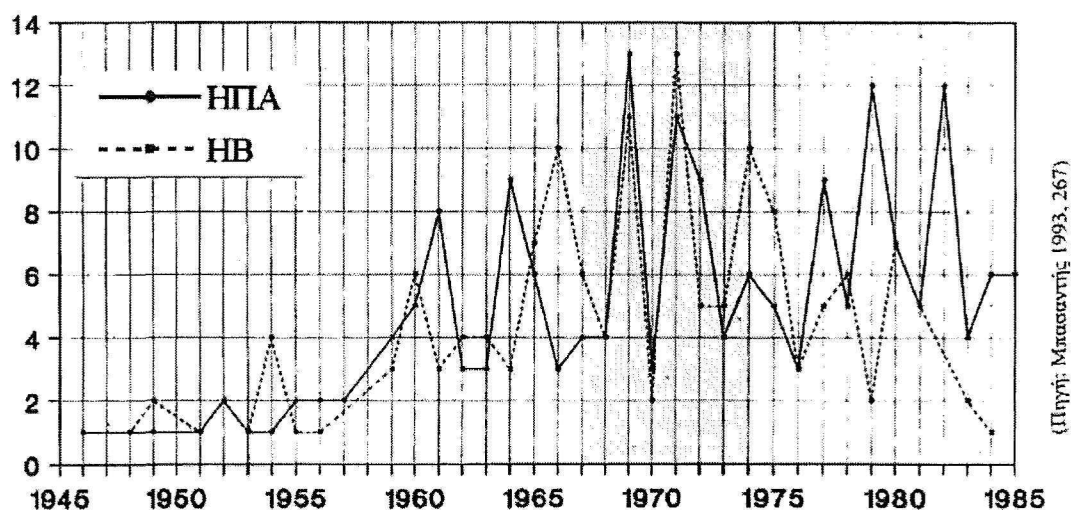
7. Οι αυτοτελείς μεταφράσεις έργων του Βασιλικού έως το 1980 αφορούν τις εξής εκδόσεις: *The Plant*, *The Well*, *The Angel: A Trilogy* (μτφρ. Edmund and Mary Keeley, 1964), *Z* (μτφρ. Marilyn Calmann, 1968), *The Photographs* (μτφρ. Mike Edwards, 1971), *The Harpoon Gun* (μτφρ. Barbara Bray, 1973), *Outside the Walls* (μτφρ. Mike Edwards, 1973), *The Monarch* (μτφρ. Mary Keeley, 1976). Η πρώτη μετάφραση του ζεύγους Keeley είναι η μόνη που κυκλοφόρησε πριν την Επταετία.

8. Ιστορικά γνωστή είναι και η νεοελληνική συλλογή του Πανεπιστημίου του Cincinnati στο Ohio, σε πεντάτομο κατάλογο με τίτλο *Catalog of the Modern Greek Collection at the University of Cincinnati* (1978). Στα πρόσφατα χρόνια οι ιστορικά γνωστές πανεπιστημιακές συλλογές συμπληρώνονται από νεότερες, όπως των πανεπιστημίων Princeton και Columbia.

9. Από τις πρώτες εκδόσεις του 1892 (*Kolokotronis, the Klepht and the Warrior: Sixty Years of Peril and Daring: An Autobiography* και Γεώργιος Δροσίνης, *The Herb of Love*) έως και το 1946 (Lilika Nakos [sic], *The Children's Inferno*) καταμετρήθηκαν μόνο 15 αυτοτελείς εκδόσεις!

φο Εντο Layton (1982) και η άλλη για το Ηνωμένο Βασίλειο από τον καθηγητή της νεοελληνικής φιλολογίας στην Οξφόρδη Peter Mackridge (1982). Σε άμεση συνάρτηση με τα στοιχεία των δύο καταγραφών μπορεί να διαβαστεί η συνοπτική γραφική παράσταση (Πίνακας 2) που παραθέτει στο βιβλίο του ο Διαμαντής Μπασαντής (1993, 267), παρουσιάζοντας την ποσοτική εξέλιξη των μεταφράσεων στη Βρετανία και τις ΗΠΑ κατά την περίοδο 1945-1985 (βλ. ειδικότερα το έβδομο κεφάλαιο με τίτλο «Η νεοελληνική λογοτεχνία: Βρετανία και Ηνωμένες Πολιτείες [1945-1985]»):

ΠΙΝΑΚΑΣ 2
ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΕΝΑ ΒΙΒΛΙΑ ΣΕ ΑΥΤΟΤΕΛΕΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ (ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ ΚΑΙ ΗΠΑ)
1945-1985

Όπως είναι φανερό από τον πίνακα, οι ΗΠΑ ξεκίνησαν με καθυστέρηση ή και με πιο αργό ρυθμό, αλλά προς το τέλος της περιόδου ξεπέρασαν το Ηνωμένο Βασίλειο στην ετήσια παραγωγή, με αποτέλεσμα να έχουν και γενικότερη ποσοτική υπεροχή (συνολικά 127 βιβλία για το Ηνωμένο Βασίλειο και 191 για τις ΗΠΑ). Στο διάγραμμα επίσης φαίνεται καθαρά η επίδραση στην –τότε αυξημένη και στις δύο χώρες– μεταφραστική παραγωγή της περιόδου της Επταετίας.¹⁰

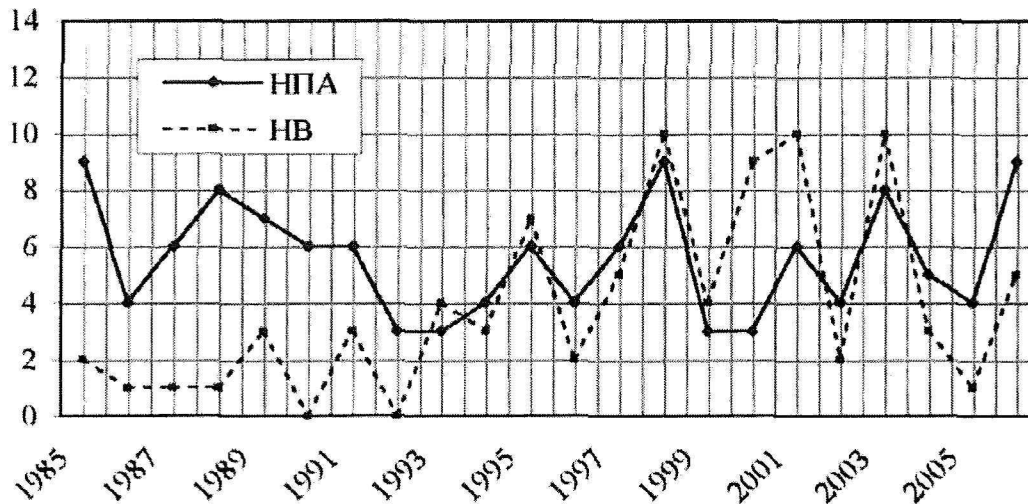
Από τα στοιχεία της τρέχουσας καταγραφής στάθηκε δυνατόν να συνταχθούν νέες γραφικές παραστάσεις που επεκτείνουν το χρονικό διάγραμμα για το Ηνωμένο Βασίλειο και τις ΗΠΑ από το 1986 έως το 2007 (βλ. Πίνακα 3). Από τη διαχρονική σύγκριση αναφαίνονται τα τυχόν σκαμπανεβάσματα της παραγωγής:

10. Η σκιά (στα χρόνια της Χούντας) αποτελεί δική μου προσθήκη στο διάγραμμα από το βιβλίο του Μπασαντή. Για την περίοδο 1967-1974 οι αυτοτελείς εκδόσεις αριθμούν: 32 βιβλία για το Ηνωμένο Βασίλειο και 44 για τις ΗΠΑ.

εμφανής πάντως είναι και πάλι η γενική ποσοτική υπεροχή των ΗΠΑ (συνολικά 87 βιβλία για το Ηνωμένο Βασίλειο και 114 για τις ΗΠΑ).¹¹

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΕΝΑ ΒΙΒΛΙΑ ΣΕ ΑΥΤΟΤΕΛΕΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ (ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ ΚΑΙ ΗΠΑ)¹²
1986-2007

Ένα γεγονός που μοιάζει να επηρέασε ριζικά τη μεταφραστική παραγωγή στις ΗΠΑ αποτελεί η ίδρυση, το 1968, της Ένωσης των Νεοελληνιστών της Βορείου Αμερικής (Modern Greek Studies Association ή MGSA).¹³ Η επιστημονική αυτή Ένωση στόχευε στην τόνωση των επιμέρους διάσπαρτων προσπαθειών στα πανεπιστήμια των ΗΠΑ για προβολή του νεοελληνικού πολιτισμού.

Παρατηρώντας συνολικά την παραγωγή και τη διακίνηση της μεταφρασμένης νεοελληνικής λογοτεχνίας στις ΗΠΑ, θα έλεγε κανείς ότι οι στόχοι της Ένωσης Νεοελληνιστών της Αμερικής πέτυχαν. Ενώ σε όλες τις δεκαετίες πριν από το 1968

11. Παραταύτα, οφείλουμε να αναφέρουμε ότι οι εκδότες των ΗΠΑ και του Καναδά δεν θα έχουν τη δυνατότητα να επωφεληθούν από τα κονδύλια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα οποία ενισχύουν, τα τελευταία χρόνια, τις εκδόσεις μεταφρασμένων βιβλίων στις ευρωπαϊκές χώρες. Αυτό το έναυσμα που παρακινεί τους ευρωπαίους εκδότες να αναλαμβάνουν την έκδοση μεταφράσεων της νεοελληνικής λογοτεχνίας προς μια άλλη γλώσσα, και που αισθητά αυξάνει την εκδοτική παραγωγή στις δύο τελευταίες δεκαετίες, λείπει από την εικόνα της βορειοαμερικανικής αγοράς.

12. Για τη διαμόρφωση αυτού του πίνακα, καθώς και ορισμένων άλλων που περιλαμβάνονται στο άρθρο, εκφράζω τις ευχαριστίες μου στην κα Γιάννα Βουτσιώτη, φοιτήτρια και βοηθό μου στο Boston College.

13. Ο δικτυακός τόπος της Ένωσης είναι <http://www.mgsa.org>. Ενδιαφέρον προκαλεί το ότι η ίδρυση της Ένωσης Νεοελληνιστών της Βορείου Αμερικής προηγήθηκε κατά πολύ όλων των άλλων συναδελφικών οργανώσεων στις άλλες ηπείρους (όπως η Ευρωπαϊκή Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών [που ιδρύθηκε το 1995] και η Modern Greek Studies Association of Australia and New Zealand).

είχαν εκδοθεί μόλις 45 αυτοτελείς εκδόσεις μεταφράσεων (λιγότερο από το 1/5 της συνολικής συγκομιδής των 303 βιβλίων), κατά την επταετία της Χούντας δημοσιεύτηκαν περίπου άλλες 45, και στα τελευταία 33 χρόνια εκδόθηκαν στις ΗΠΑ γύρω στις 200 μεταφρασμένες αυτοτελείς εκδόσεις (δηλ. συνολικά περίπου 250 βιβλία στα 40 χρόνια ύπαρξης της αμερικανικής Ένωσης Νεοελληνιστών).¹⁴

Η Ένωση Νεοελληνιστών της Αμερικής έχει συμβάλει με αρκετούς τρόπους στην προώθηση των λογοτεχνικών μεταφράσεων.¹⁵ Στο επιστημονικό περιοδικό της Ένωσης, το *Journal of Modern Greek Studies* (Johns Hopkins University Press), έχει αναπτυχθεί ένας σημαντικός διάλογος για τις μεταφράσεις και τη μεταφραστική κίνηση.¹⁶ Η Ένωση (που πρόσφατα έχει επεκταθεί έτσι ώστε να συμπεριλαμβάνει και τα πανεπιστημιακά προγράμματα του Καναδά) συντονίζει τις δραστηριότητές της με τα περίπου 35 πανεπιστήμια της Βορείου Αμερικής όπου λειτουργούν προγράμματα νεοελληνικών σπουδών (μικρά και μεγάλα), τα οποία αυξάνουν τη ζήτηση για τις λογοτεχνικές μεταφράσεις (επειδή η διδασκαλία γίνεται συχνά στα αγγλικά). Εξάλλου, πολλές από τις μεταφράσεις προέρχονται από καθηγητές ή άλλους επιστήμονες που συνεργάζονται με πανεπιστημιακά προγράμματα.

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΚΑΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΕΙΔΗ

Αν και όσον αφορά τις αυτοτελείς εκδόσεις της μεταφρασμένης νεοελληνικής λογοτεχνίας οι ΗΠΑ (μαζί με τον Καναδά) υπερτερούν ποσοτικά (απέναντι στην Αγγλία και την Ελλάδα), δεν έχουν όμως να δείξουν την ίδια ποικιλία και ευρύτητα συγγραφέων. Όπως ήδη αναφέρθηκε, το ήμισυ της συνολικής αμερικανικής παραγωγής περιορίζεται σε 10 μόνο έλληνες συγγραφείς.

Η κατανομή ποίησης και πεζού λόγου στις εκδόσεις των ΗΠΑ και του Καναδά δείχνει μια μικρή προτίμηση στην ποίηση, με 160 αυτοτελείς εκδόσεις ποίησης έναντι 141 πεζού λόγου και 2 μεικτές εκδόσεις.

Η έρευνά μας δεν διαθέτει ποσοτικά στοιχεία για τις αγορές και τις πωλήσεις των βιβλίων. Μια πρώτη διεύρυνση στον συγκεντρωτικό κατάλογο των βιβλιοθηκών WorldCat¹⁷ μάς επιτρέπει πάντως να διακρίνουμε δοκιμαστικά τις πιο «δημο-

14. Τα 250 βιβλία της περιόδου 1968-2007 απαρτίζουν περίπου τα 4/5 από τις συνολικά 303 αυτοτελείς εκδόσεις των ΗΠΑ και του Καναδά που καταγράφηκαν στο πλαίσιο του προγράμματος καταγραφής του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας.

15. Στους πρώτους συνέδρους, της ιδρυτικής συνάντησης για την Ένωση στο Princeton το 1968, συγκαταλέγονται δύο κορυφαίοι μεταφραστές: οι καθηγητές πανεπιστημίου Peter Bien (Dartmouth College) και Edmund Keeley (Princeton University).

16. Ενδεικτικά αναφέρω τα ειδικά αφιερώματα με τίτλο «On Translation» (επιμ. Karen Van Dyck, τχ. 8.2 [Οκτ. 1990]) και «Whither the Neohellenic?» (τχ. 15.2 [Οκτ. 1997]).

17. Το WorldCat (<http://www.worldcat.org/>) είναι ένας (ο μεγαλύτερος) διεθνής κατάλογος βιβλίων και άλλου υλικού έντυπου ή δημοσιευμένου στο Διαδίκτυο, στον οποίο συμβάλλουν πολλές βιβλιοθήκες. Οι βιβλιοθήκες-μέλη του WorldCat δίνουν κοινή και ενιαία ηλεκτρονική πρόσβαση στις συλλογές τους.

φιλείς» (τουλάχιστον από την άποψη της κατανομής τους στο ευρύτερο σύνολο των βιβλιοθηκών) αυτοτελείς εκδόσεις μεταφράσεων. Στον Πίνακα 4 παρουσιάζονται με φθίνουσα σειρά συχνότητας οι «δημοφιλέστερες» αγγλόγλωσσες εκδόσεις. Είναι φανερή η ποσοτική κυριαρχία του Καζαντζάκη. Ακολουθούν ο Καβάφης,¹⁸ ο Σεφέρης, ο Ροΐδης (δηλ. η Πάπισσα Ιωάννα) και η Άλκη Ζέη.¹⁹

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

ΟΙ ΣΥΧΝΟΤΕΡΕΣ ΚΑΤΑΓΡΑΦΕΣ ΣΤΟ WORLDCAT²⁰

- 2249 Nikos Kazantzakis, *Zorba the Greek* (μτφρ. Wildman, 1952¹)
 2052 Nikos Kazantzakis, *The Last Temptation of Christ* (μτφρ. Bien, 1960¹)
 1978 Nikos Kazantzakis, *The Odyssey: A Modern Sequel* (μτφρ. Friar, 1958¹)²³
 1654 Nikos Kazantzakis, *Report to Greco* (μτφρ. Bien, 1965¹)
 1497 C. P. Cavafy, *Selected Poems* (μτφρ. Keeley & Sherrard, 1972¹) και *Collected Poems* (μτφρ. Keeley & Sherrard, 1975¹)
 1470 George Seferis, *Collected Poems 1924-55* (Keeley & Sherrard, 1967¹) και *Collected Poems* (μτφρ. Keeley & Sherrard, 1981¹)
 1276 Nikos Kazantzakis, *Saint Francis* (μτφρ. Bien, 1962¹)
 1220 Emmanuel Royidis, *Pope Joan* (μτφρ. Durrell, 1954¹)
 1087 Nikos Kazantzakis, *The Greek Passion* (μτφρ. Griffin, 1954¹)
 1039 Nikos Kazantzakis, *The Fratricides* (μτφρ. Gianakas-Dallas, 1964¹)
 Επεισέρχονται τέσσερα ακόμη έργα του Καζαντζάκη (*Three Plays* [1969], *The Rock Garden* [1963], *Journey to the Morea* [1965], *The Saviors of God* [1960])
 612 Alke Zee, *Wildcat Under Glass* (μτφρ. Fenton, 1968¹)
 588 George Seferis, *Three Secret Poems* (μτφρ. Kaiser, 1969¹)

Η έρευνα μάς επιτρέπει επίσης να σταθούμε και στις περιπτώσεις της μεταφραστικής απουσίας ελλήνων λογοτεχνών. Σε αντιδιαστολή με τα λογοτεχνικά έργα

18. Για την περίπτωση του Κ. Π. Καβάφη θα πρέπει να έχουμε υπόψη μας πως κυκλοφορούν αρκετές αγγλόγλωσσες μεταφράσεις του συνολικού του έργου· σε αυτόν τον πίνακα αναφέρονται μόνο οι πρώτες εκδόσεις της μετάφρασης των Edmund Keeley και Philip Sherrard (1972 και 1975 αντίστοιχα). Κυκλοφορούν επιπλέον τέσσερις συγκεντρωτικές αμερικανικές εκδόσεις: *The Poems of C. P. Cavafy* (μτφρ. John Mavrogordato, 1952)· *The Complete Poems of Cavafy* (μτφρ. Rae Dalven, 1961 και 1976)· *The Greek Poems of C. P. Cavafy* (μτφρ. Memas Kolaitis, 1989· σε δύο τόμους)· *The Collected Poems of C.P. Cavafy: A New Translation* (μτφρ. Aliko Barnstone, 2006).

19. Οι όποιες συχνότητες θα πρέπει να εκληφθούν με προσοχή. Δυστυχώς, ο διεθνής κατάλογος WorldCat «επιβαρύνεται» από διπλά (ή και πολλαπλά) λήμματα για το ίδιο βιβλίο (με μικρές παραλλαγές στην καταλογογράφηση), και έτσι δυσχεραίνεται η ακριβής ποσοτική μέτρηση.

20. Η αναζήτηση στον κατάλογο WorldCat έγινε τον Οκτώβριο του 2007.

21. Για την *Οδύσσεια* κυκλοφορεί η πληροφορία ότι πουλήθηκαν 160.000 αντίτυπα της μετάφρασης του Kimon Friar.

(και τους νεοέλληνες συγγραφείς) με τις πολυπληθέστερες μεταφράσεις σε αυτοτελείς εκδόσεις αναφέρονται εδώ προς σύγκριση τα ονόματα ορισμένων ελλήνων συγγραφέων οι οποίοι παραμένουν προς ώρας²² αμέτοχοι στο σύνολο των αγγλόγλωσσων αυτοτελών εκδόσεων: Μέλπω Αξιώτη, Αριστοτέλης Βαλαωρίτης, Τατιάνα Γκρίτση-Μιλλιέξ, Φίλιππος Δρακονταειδής, Νίκος Εγγονόπουλος, Μαρία Ευσταθιάδη, Λιλή Ζωγράφου, Γιώργος Θέμελης, Νίκος Θέμελης, Κωνσταντίνος Θεοτόκης, Μαρία Ιορδανίδου, Μ. Καραγάτσης, Θράσος Καστανάκης, Αγγέλα Καστρινάκη, Νίκος Καχτίσης, Δημοσθένης Κούρτοβικ, Δημήτρης Νόλλας, Γιάννης Ξανθούλης, Δ. Π. Παπαδίτσας, Γιώργος Σαραντάρης, Αντώνης Σουρούνης, Κώστας Στεργιόπουλος, Νίκος Χουλιάρης και Γιάννης Ψυχάρης.²³

Προτείνουμε τα ονόματα αυτών των συγγραφέων στους επίδοξους αγγλόφωνους μεταφραστές και εκδότες.

ΑΝΘΟΛΟΓΙΕΣ – ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ

Μια σύντομη αναφορά στις ανθολογίες και τους αφιερωματικούς τόμους περιοδικών θα επιτρέψει τη διεύρυνση της εικόνας που σχηματίζεται από την επισκόπηση αποκλειστικά των αυτοτελών εκδόσεων.

Ενώ οι ΗΠΑ μειονεκτούν στην ποικιλία των συγγραφέων και των έργων που μεταφράζονται και εκδίδονται στη χώρα τους, τα στοιχεία της έρευνας επιτρέπουν να αντισταθμίσουμε τις ελλείψεις των αυτοτελών εκδόσεων με τις πολυάριθμες ανθολογίες και τα ειδικά αφιερώματα των περιοδικών. Στις ΗΠΑ και τον Καναδά η έρευνα εντοπίζει 50 ανθολογίες με μεταφρασμένα κείμενα νεοελλήνων συγγραφέων και 40 ειδικά αφιερώματα περιοδικών. Έτσι αυξάνει αρκετά η ποικιλία των συγγραφέων και των έργων που διατίθενται στις ΗΠΑ σε αγγλική μετάφραση.²⁴

Στη χρονική κατανομή αυτών των τόμων (βλ. Πίνακα 5), όπως και στις αυτοτελείς εκδόσεις, ο αριθμός των ανθολογιών και των ειδικών αφιερωμάτων αυξάνει σταθερά, με αισθητή διαφορά πρώτα στα χρόνια της Χούντας, και κατόπιν, στα χρόνια που την ακολουθούν. Στις ανθολογίες βρίσκουμε πολλή ελληνική ποίηση (26 ανθολογίες ελληνικές και 10 παγκόσμιες· αρκετές με ειδική αναφορά στη γυναικεία ποίηση) και λιγότερο πεζό λόγο (8 ανθολογίες). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλεί η παρουσία των δημοτικών τραγουδιών και των παραμυθιών. Στα ειδικά αφιερώματα των περιοδικών κυριαρχεί και πάλι η ποίηση (24 τεύχη)· εκεί

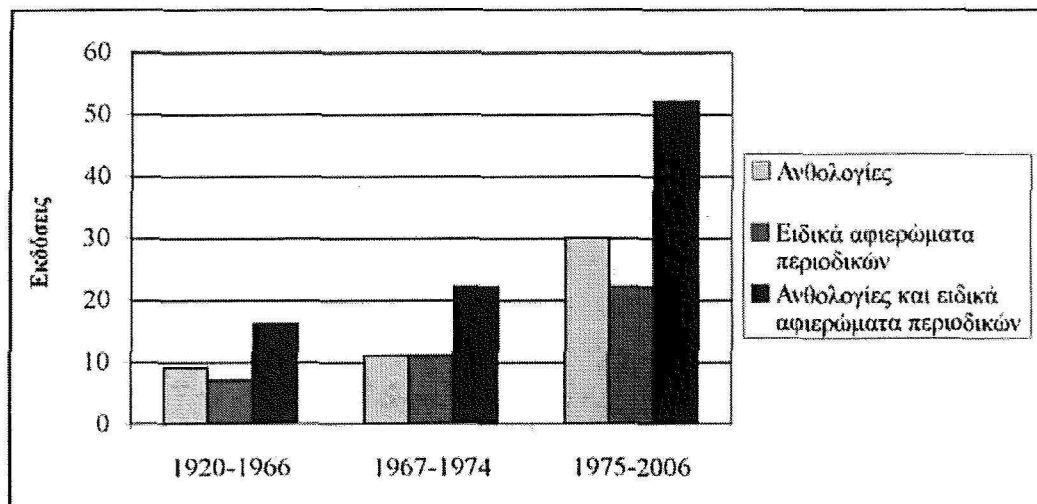
22. Μέσα στα χρονικά πλαίσια της τρέχουσας έρευνας, η οποία φτάνει έως το 2007.

23. Εκτός από τους 24 συγγραφείς που κατονομάζονται εδώ και οι οποίοι λείπουν εντελώς από τις αγγλόγλωσσες αυτοτελείς μεταφράσεις (και όχι μόνο από τις εκδόσεις των ΗΠΑ και του Καναδά), εντοπίζονται στο WorldCat ακόμη 50 τουλάχιστον νεοέλληνες συγγραφείς έργα των οποίων έχουν εκδοθεί σε αγγλόγλωσσες αυτοτελείς μεταφράσεις σε χώρες εκτός των ΗΠΑ και του Καναδά (κυρίως στο Ηνωμένο Βασίλειο και την Ελλάδα).

24. Οφείλουμε πάντως να επισημάνουμε ότι η πλειονότητα των αφιερωμάτων κυκλοφορεί από εκδοτικούς οίκους που έχουν Έλληνες στη διοίκηση (όπως π.χ. το περιοδικό *The Charioteer* της Νέας Υόρκης, από τις εκδόσεις Pella, το οποίο έχει προσφέρει 18 αφιερώματα από το 1964 έως το 2007).

παρατηρούμε επίσης μια διαφοροποίηση ανάμεσα σε αφιερώματα σε έναν μόνο συγγραφέα (19)²⁵ ή σε περισσότερους (21).

ΠΙΝΑΚΑΣ 5
ΑΝΘΟΛΟΓΙΕΣ ΚΑΙ ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ ΣΤΙΣ ΗΠΑ (1920-2006)

ΕΚΔΟΤΕΣ

Στις ΗΠΑ οι εκδοτικοί οίκοι συγκεντρώνονται κυρίως σε αστικά κέντρα, αλλά όχι αποκλειστικά. Στον Πίνακα 6 αναφέρονται, με ποσοτικά στοιχεία, ορισμένες πολιτείες που έχουν δείξει ικανή δράση στις αυτοτελείς εκδόσεις μεταφράσεων.

Πολλοί πανεπιστημιακοί εκδοτικοί οίκοι έχουν συμβάλει ενεργά στη μεταφραστική δραστηριότητα στις ΗΠΑ και τον Καναδά: Princeton University Press (11 αυτοτελείς μεταφράσεις), Northwestern University Press (5), Ohio University Press (5), Hellenic College Press (4), Harvard University Press (3), Johns Hopkins University Press (3), University of Nebraska Press (2), University Press of New England (2), University of Pittsburgh Press (2) και, από μία έκδοση, οι εξής: University of Alabama Press, University of California Press, Dickinson University Press, The University of Georgia Press, University of Illinois at Chicago Press, Memphis State University Press, Oberlin College Press, The Temple University Press, Truman State University Press, Vanderbilt University Press, Yale University Press.

25. Οι συγγραφείς με προσωπικά ειδικά αφιερώματα είναι οι ακόλουθοι: με τρία αφιερώματα ο Καζαντζάκης (1975, 1976, 1980-81)· από δύο αφιερώματα ο Παλαμάς (1943, 1959), ο Ρίτσος (1978, 1987-88) και ο Σεφέρης (1964, 1985)· και από ένα αφιέρωμα ο Ν. Βαλαωρίτης (2005), ο Βρεττάκος (1991-92), ο Γκάτσος (1995-96), ο Ελύτης (1982-83), ο Καβάφης (1983), ο Σ. Πασχάλης (2003-04), ο Κ. Πολίτης (1969-70), ο Πρεβελάκης (1974-75), ο Σαμαράκης (1971) και ο Σαχτούρης (1997-98).

ΠΙΝΑΚΑΣ 6
ΕΚΔΟΤΙΚΟΙ ΟΙΚΟΙ ΣΕ ΔΙΑΦΕΡΕΣ ΠΟΛΙΤΕΙΕΣ ΤΩΝ ΗΠΑ

Πολιτείες	Εκδοτικοί οίκοι	Αυτοτελείς εκδόσεις μεταφράσεων
Νέα Υόρκη	14	62
Μασαχουσέτη	6	23
Minnesota	1	14
New Jersey	3	11
Καλιφόρνια	3	10
Ohio	1	5
Illinois	1	4
Washington	1	4
Pennsylvania	2	2
New Hampshire	1	2
Maryland	1	2
West Virginia	1	2
Nebraska	1	2
Montreal, Quebec	1	2
Toronto, Ontario	1	2

Εκτός αυτών, στους πιο δραστήριους στο θέμα μας εκδοτικούς οίκους στις ΗΠΑ συγκαταλέγονται οι: Simon and Schuster (Νέα Υόρκη· 17 αυτοτελείς εκδόσεις), Pella (Νέα Υόρκη· 14 αυτοτελείς εκδόσεις), και North Central Publishing (Minnesota· 14 αυτοτελείς εκδόσεις).²⁶ Θα πρέπει να επισημάνουμε πως η ενεργός συμμετοχή (στις αυτοτελείς εκδόσεις) ορισμένων από τους εκδοτικούς οίκους στις ΗΠΑ μπορεί να οφείλεται (όπως και με τα ειδικά αφιερώματα) στο γεγονός ότι αυτοί οι οίκοι υποκινούνται από Έλληνες και δημοσιεύουν, σχεδόν αποκλειστικά, έργα για την Ελλάδα.²⁷

26. Και, προς σύγκριση, σύμφωνα με τις δικές μας μετρήσεις, στο Ηνωμένο Βασίλειο οι: Dionysia Press (Εδιμβούργο· 11 αυτοτελείς εκδόσεις), Shoestring Press (Nottingham· 11 αυτοτελείς εκδόσεις), Centre for Byzantine and Modern Greek Studies (University of Birmingham· 7 αυτοτελείς εκδόσεις), Arcadia Press (Λονδίνο· 4 αυτοτελείς εκδόσεις) και, στην Ελλάδα, ο Κέδρος με 35 εκδόσεις στη σειρά «Modern Greek Writers».

27. Η τελευταία παρατήρηση δεν θέλει να υποτιμήσει την εξαιρετική προσφορά των ανθρώπων που έχουν επωμιστεί μια τέτοια επιτυχή δραστηριότητα, αλλά σε μια περιγραφή της εκδοτικής δραστηριότητας στις ΗΠΑ και τον Καναδά, θα πρέπει να της αποδοθεί ένας ξεχωριστός χαρακτηρισμός.

Η ειδική περίπτωση και η ολοένα αυξανόμενη δράση της Cosmos Publishing στην πολιτεία New Jersey αξίζει να μνημονευθούν ξεχωριστά. Η επιχείρηση (www.greeceinprint.com) αναπτύχθηκε πρώτα ως φορέας εισαγωγής και διακίνησης στη Βόρεια Αμερική βιβλίων που αφορούν την Ελλάδα. Από το 2002 δραστηριοποιείται εκδοτικά.²⁸ Στον δικτυακό της τόπο γίνεται σύνδεση και με την Hellenic Literature Society, την εταιρική οργάνωση που αποσκοπεί στην προώθηση βιβλίων για την ελληνική λογοτεχνία και τον πολιτισμό, καθώς και στη διεθνή κοινοποίηση στοιχείων για την ελληνική λογοτεχνία.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΕΣ

Ας σταθούμε στα ονόματα μερικών από τους γνωστότερους (και παραγωγικότερους) μεταφραστές, με αναφορά στις αυτοτελείς εκδόσεις μεταφράσεων έργων της νεοελληνικής λογοτεχνίας, με πολυετή δράση και πείρα στις ΗΠΑ και τον Καναδά (βλ. Πίνακα 7): όσον αφορά αυτόν τον παράγοντα, είναι πιο ρευστή η κατάσταση (οι μεταφραστές μετακινούνται —στη ζωή τους αλλά και στις δημοσιεύσεις τους— μεταξύ των ΗΠΑ, της Αγγλίας, της Ελλάδας κλπ.).²⁹

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΕΣ ΠΟΥ ΕΔΡΕΥΟΥΝ ΣΤΙΣ ΗΠΑ ΚΑΙ ΤΟΝ ΚΑΝΑΔΑ³⁰

Athan Anagnostopoulos	(11)
Peter Bien	(4)
Olga Broumas	(4)
Kimon Friar	(27)
Edmund Keeley	(28)
George Pilitsis	(4)
Fred A. Reed	(7) – Καναδάς
Minas Savvas	(6)

Συμβαίνει συχνά οι μεταφραστές της νεοελληνικής λογοτεχνίας στις ΗΠΑ και τον Καναδά να είναι πανεπιστημιακοί καθηγητές είτε της αγγλικής φιλολογίας,

28. Οι εκδόσεις της Cosmos Publishing περιλαμβάνουν την επίτομη δίγλωσση ανθολογία *A Century of Greek Poetry 1900-2000*, σε επιμέλεια των Peter Bien, Peter Constantine και Karen Van Dyck το 2004 (εκτείνεται σε 1.024 σελίδες!) καθώς και άλλα βιβλία με λογοτεχνικές μεταφράσεις όπως: George Seferis, *Six Nights on the Acropolis* (μτφρ. Susan Matthias, 2007).

29. Για παράδειγμα, ο αμερικανικής καταγωγής μεταφραστής Philip Ramp ζει στην Ελλάδα και εκδίδει αυτοτελείς μεταφράσεις κυρίως εκεί ή στην Αγγλία· ο αγγλικής καταγωγής David Connolly ζει επίσης στην Ελλάδα και δημοσιεύει αυτοτελείς μεταφράσεις στην Αγγλία, την Ελλάδα και τις ΗΠΑ.

30. Ο κατάλογος μεταφραστών συντάχθηκε με βάση τη συχνότητα εμφάνισης εκδόσεών τους συνολικά έως το 2007 (το τέλος της τρέχουσας έρευνας). Ήδη τώρα θα μπορούσαν να προστεθούν άλλα ονόματα, όπως αυτό της Karen Emmerich· στα τελευταία χρόνια δείχνει να διαμορφώνεται μια νέα γενιά μεταφραστών, για την οποία η λογοτεχνική μετάφραση θα αποτελεί επαγγελματική κατεύθυνση.

είτε των νεοελληνικών σπουδών, καμία φορά και κλασικοί φιλόλογοι· στους γνωστότερους μεταφραστές συγκαταλέγονται και αρκετοί Έλληνες που μεταφράζουν προς τα αγγλικά, δηλ. προς μια δεύτερη και όχι τη μητρική τους γλώσσα (ωστόσο, κρίνοντας από το αποτέλεσμα, το φαινόμενο αυτό δεν είναι καθόλου αρνητικό, όσο είναι όταν κρίνεται θεωρητικά).

Ο ΚΑΝΑΔΑΣ

Ξεχωριστή μπορεί να χαρακτηριστεί η περίπτωση του Καναδά (στην ίδια ήπειρο με τις ΗΠΑ), χάρη σε δύο εμφανείς παράγοντες: πρώτον, οι Έλληνες μετανάστες γενικά έφτασαν στον Καναδά αργότερα από τους μετανάστες στις ΗΠΑ (κυρίως μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο), με επακόλουθο η εκδοτική και μεταφραστική κίνηση να είναι σχετικά πρόσφατες (μεγάλη δράση σημειώνεται στα χρόνια της Επταετίας, όπου τονίζεται ο πατριωτικός παράγων)³¹ και δεύτερον, ο Καναδάς είναι μια χώρα με δύο επίσημες γλώσσες, την αγγλική και τη γαλλική.³² Η εκδοτική κίνηση συχνά επικεντρώνεται στο κυρίως γαλλόφωνο Montréal, με αποτέλεσμα η μία γλωσσική παράδοση να επηρεάζει την άλλη και οι αγγλόγλωσσες μεταφράσεις να είναι σχετικά ολιγάριθμες.³³

Γνωστότερος Έλληνας συγγραφέας είναι ο Νίκος Καχτίσης (1926-1970) που έζησε επί χρόνια στον Καναδά, όπου ίδρυσε και τον εκδοτικό οίκο Anthelion Press.³⁴ Στην προώθηση των αγγλόγλωσσων μεταφράσεων πρωτοστάτησε ο George Thaniel

31. Οι πρώτοι τίτλοι που εντοπίσαμε δημοσιεύθηκαν στον Καναδά τη δεκαετία του 1960: Pan-
delis Prevelakis, *The Sun of Death*, Toronto 1965· E. C. Gonatas, *Some Prose Works*, Montreal 1968·
George Seferis, *The Land within a Wall*, Montreal 1969· Yannis Ritsos, *Helen*, Toronto 1975. Από τις
άλλες αυτοτελείς εκδόσεις μεταφράσεων του Καναδά επισημαίνουμε από μία στους συγγραφείς: Α.
Δεκαβάλες (ποιήματα, 1984), Κ. Π. Καβάφης (ένα μονόφυλλο, τη δεκαετία του 1980), Μ. Λαμπαδα-
ρίδου-Πόθου (θέατρο και ποίηση, 2002), Ζ. Σκάρος (αντιχουντικό πεζογράφημα, 1971), Ντ. Χριστια-
νόπουλος (συλλογή διηγημάτων, 1994). Πολυπληθέστερες (έξι τον αριθμό) είναι οι εκδόσεις του Γ.
Ρίτσου. Πρόκειται για μεταφράσεις είτε του Ninos Chrysosporoulos είτε της Gwendolyn MacEwan και
του Nikos Tsingos, όλες από το Τορόντο στα χρόνια 1975-1981 (ορισμένες κυκλοφόρησαν μόνο πο-
λυγραφημένες).

32. Τον διχασμό αντικατοπτρίζει, και γεφυρώνει, το γνωστό περιοδικό του Καναδά, που ασχολεί-
ται με θέματα του νεότερου ελληνισμού *Études helléniques / Hellenic Studies* (Montréal, 1983 κ.ε.).

33. Επιπλέον προκαλεί εντύπωση στον μη καναδό ερευνητή η διαπίστωση, στην οποία οδήγησε η
μελέτη για τη μεταφραστική κίνηση στον Καναδά, ότι τα τοπικά επιστημονικά περιοδικά συχνά αντιπα-
ραβάλλουν την περίπτωση του ελληνισμού του Καναδά με τη διασπορά της Αυστραλίας, και την εκεί
λογοτεχνική παραγωγή (και σχετικά λιγότερο με τις ΗΠΑ). Βλ. ενδεικτικά τα τεύχη του περιοδικού
Études helléniques / Hellenic Studies 2 (1983), 4.1 (1996), 13.1 (2005)· το τελευταίο με μελέτες όπως:
George Kanarakis, «The View from Down Under: Perspectives on the Literary Achievements of Hel-
lenism in Australia and the Attitude of Greece»· Helen Nickas, «Re-Deeming the Past: Personal and
Cultural Memory in Greek-Australian Poets»· Ekaterini Georgoudaki, «Women Writers in Australia
and North America: Bearing Witness to the Hellenic Immigration Experience».

34. Από τον Anthelion Press στο Montréal κυκλοφόρησαν οι αγγλόγλωσσες αυτοτελείς εκδόσεις
μεταφράσεων: E. C. Gonatas, *Some Prose Works* (μτφρ. J. C. Stathatos, 1968) και George Seferis, "*The
Land within a Wall*" [A Poem] and "*Towards a Precipice*" [A Declaration] (μτφρ. Dr. John Richmond,
1969).

(Γιώργος Δανιήλ), καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Τορόντο, ιδίως με την έκδοση του περιοδικού *The Amaranth* (1981-87), το οποίο παρουσίαζε κυρίως ελληνική ποίηση σε αγγλική μετάφραση.³⁵ Στην προετοιμασία εκπαιδευτικού υλικού για τα πανεπιστημιακά μαθήματα νεοελληνικής γλώσσας και λογοτεχνίας συνέβαλε ουσιαστικά η Anne Farmakides (Άννα Φαρμακίδου), καθηγήτρια στο Πανεπιστήμιο McGill· οι εκδόσεις που ετοιμάζε η ίδια συμπεριλαμβάνουν αρκετά νεοελληνικά λογοτεχνικά κείμενα με εκτενή σχολιασμό στα αγγλικά.³⁶

ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΚΑΙ ΣΥΓΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Όπως υποδεικνύουν τα στατιστικά δεδομένα της καταγραφής, η μεταφραστική παρουσία της νεοελληνικής λογοτεχνίας στη Βόρεια Αμερική εμφανίζεται ισχυρή όσον αφορά τις αυτοτελείς εκδόσεις των έργων των τεσσάρων «μεγάλων» ποιητών (Ελύτης, Καβάφης, Ρίτσος και Σεφέρης) και τα πεζογραφήματα του Καζαντζάκη (και, σε δεύτερη θέση συχνότητας, τα πεζογραφήματα του Βασιλικού). Επίσης, υπάρχει μια εμφανής προτίμηση στις ΗΠΑ για τη σύνταξη και την έκδοση ανθολογιών και ειδικών αφιερωμάτων περιοδικών. Σχετικά στενότερο (σε σχέση με την Αγγλία, π.χ., ή την Ελλάδα) είναι το εύρος των συγγραφέων που εμφανίζονται σε αυτοτελείς εκδόσεις.³⁷ Τώρα τελευταία, όμως, εμπλουτίζεται σταδιακά και αυτός ο κύκλος των συγγραφέων.³⁸

Το πολιτισμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο κινούνται οι μεταφράσεις στις ΗΠΑ είναι στενό και αντίθετο προς την προώθηση της μετάφρασης κειμένων της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Η κυριαρχία της αγγλικής γλώσσας (με δεύτερη ημιεπίσημη γλώσσα του αμερικανικού κράτους τα ισπανικά) δεν δίνει το έναυσμα για να κινηθούν οι εκδότες προς τις άλλες ξένες λογοτεχνίες γενικά. Από όλα τα

35. Το περιοδικό *The Amaranth* κυκλοφόρησε σε δέκα τεύχη. Από τον εκδοτικό οίκο Amaranth Editions στο Toronto κυκλοφόρησαν και αυτοτελείς εκδόσεις όπως τα ποιήματα του George Thaniel *Seawave & Snowfall: Selected Poems 1960-1982* (1984) και η δίγλωσση ανθολογία *Κληματαίδες / Tendrils: A Bilingual Anthology of Contemporary Greek Poetry* σε επιμέλεια του George Thaniel (1989).

36. Η Anne Farmakides ήταν υπεύθυνη για τη σειρά McGill University Companions to Modern Greek Studies, Series B: Literature, στην οποία εκδόθηκαν (κυρίως τις δεκαετίες του 1970 και του 1980) αρκετά έργα της νεοελληνικής λογοτεχνίας (το *Δαιμόνιο* του Θεοτοκά, η *Αιολική Γη* του Βενέζη κ.ά.), με το κείμενο στα ελληνικά να συνοδεύεται από λεξιλόγιο, περιλήψεις και σχολιασμό στα αγγλικά. Οι εκδόσεις της σειράς αυτής δεν περιλήφθηκαν στα λήμματα της τρέχουσας έρευνας, γιατί περιέχουν αποσπασματικές μεταφράσεις λογοτεχνικών κειμένων.

37. Στη Μεγάλη Βρετανία έχουν δημοσιευθεί, π.χ., αυτοτελείς μεταφράσεις έργων των Γιώργη Γιατρομανωλάκη, Νίκου Δαββέτα, Ζέφης Δαράκη, Τάσου Δενέγρη, Δημήτρη Χατζή, και στην Ελλάδα των Άρη Αλεξάνδρου, Μάρως Δούκα, Γιώργου Ιωάννου, Αλέξανδρου Κοτζιά και Νίκου Μπακόλα. Κανένας από τους συγγραφείς αυτούς δεν έχει μεταφραστεί σε αυτοτελή έκδοση στις ΗΠΑ ή τον Καναδά.

38. Τα τελευταία χρόνια κυκλοφόρησαν στις ΗΠΑ για πρώτη φορά αυτοτελείς εκδόσεις με μεταφράσεις έργων των εξής ελλήνων συγγραφέων: Νίκου Καββαδία (2006· πρόκειται για τη 2η έκδοση. Η 1η έκδοση έγινε στο Amsterdam το 1987), Τίτου Πατρίκιου (2006), Μίλτου Σαχτούρη (2006), Έρσης Σωτηροπούλου (2007).

λογοτεχνικά βιβλία που κυκλοφορούν στις ΗΠΑ οι ειδικοί υπολογίζουν πως μόνο το 6% (ανώτατο όριο) αντιστοιχεί στις μεταφράσεις ξένων λογοτεχνικών έργων.³⁹ Άρα, δεν ενδείκνυται ούτε πολιτιστικά ούτε εμπορικά η έκδοση και η κυκλοφορία στις ΗΠΑ μεταφρασμένων νεοελληνικών κειμένων, και οι αμερικανοί εκδότες δικαιολογημένα διστάζουν να προχωρήσουν.⁴⁰ Πρέπει να θυμηθούμε επίσης ότι για τον μέσο Αμερικανό η έννοια «Greek», σε σχέση με τον πολιτισμό, τη γλώσσα και τη λογοτεχνία, φέρνει αμέσως στο νου τα *αρχαία* ελληνικά· για τον ίδιο, ιδίως αν δεν τύχει να έχει διανύσει τη σχετικά μεγάλη απόσταση που χωρίζει τις ΗΠΑ από την Ελλάδα, ο νεότερος ελληνικός πολιτισμός ερμηνεύεται από το τι θα έχει τυχόν παρατηρήσει στο σπίτι μιας γειτονικής του ελληνικής οικογένειας.

Η αναγνωστική κίνηση και ζήτηση από τον μέσο αναγνώστη υποκινείται από παράγοντες όπως: η δημοσιότητα (ιδίως στην τηλεόραση),⁴¹ τα μέσα επικοινωνίας, τα βραβεία διεθνούς κύρους, οι κινηματογραφικές (εμπορικές) επιτυχίες, ενίοτε η πολιτική επικαιρότητα. Πάντως, παρατηρείται μία γενική σιγή για τη νεοελληνική λογοτεχνία, εκτός από τις περιπτώσεις των βραβείων Νόμπελ ή την πολιτική ένταση της περιόδου της Χούντας ή την ευκαιρία των πρόσφατων Ολυμπιακών Αγώνων, όταν η Ελλάδα εμφανιζόταν καθημερινά στις οθόνες της αμερικανικής τηλεόρασης, και άλλες παρόμοιες περιπτώσεις όπου ο μέσος Αμερικανός θα βρει μπροστά του μνείες ή εικόνες της σύγχρονης Ελλάδας. Μέσα στο αχανές κράτος των ΗΠΑ η νεοελληνική λογοτεχνία και ο νεοελληνικός πολιτισμός διασπείρονται χωρίς να μπορούν να κερδίσουν αξιόλογη προβολή και προσοχή. Εξαίρεση αποτελούν οι δραστηριότητες των πανεπιστημιακών εδρών και οι ευπρόσδεκτες εκδηλώσεις που διοργανώνουν φορείς όπως το Κοινωφελές Ίδρυμα Αλέξανδρος Σ. Ωνάσης⁴² στη

39. Στον σημαντικό δικτυακό τόπο του ηλεκτρονικού περιοδικού *Words Without Borders: The Online Magazine for International Literature* (<http://www.wordswithoutborders.org/>), που προωθεί τις διεθνείς ανταλλαγές μέσω της μετάφρασης των καλύτερων λογοτεχνικών κειμένων, αναφέρεται ότι, από όλα τα μεταφρασμένα βιβλία στον κόσμο, το 50% αφορά μεταφράσεις από την αγγλική γλώσσα και (μόνο) το 3% (ή λιγότερο) προς τα αγγλικά. Εδώ αξίζει να αντιπαραβληθεί η πληροφορία που κυκλοφόρησε πρόσφατα, στον ημερήσιο τύπο, ως πόρισμα έρευνας στην Ελλάδα, που αποτίμησε το τρέχον ποσοστό της ξένης μεταφρασμένης λογοτεχνίας στην Ελλάδα περίπου στο 48%.

40. Η εκδοτική σειρά με μεταφράσεις νεοελληνικής λογοτεχνίας που είχε ξεκινήσει ο πανεπιστημιακός εκδοτικός οίκος Northwestern University Press σταμάτησε. Πρόλαβαν να εκδοθούν δύο αυτοτελείς μεταφράσεις έργων του Θανάση Βαλτινού: *Deep Blue Almost Black: Selected Fiction* (1997) και *Data from the Decade of the Sixties* (2000)· επίσης δύο πεζογραφήματα της Ρέας Γαλανάκη (*I Shall Sign as Loui* [2000] και *Eleni, or Nobody* [2003]), και ο *Θάναος Βλέκας* του Παύλου Καλλιγιά (2001).

41. Όταν, για παράδειγμα, διαβάστηκε το καθαφικό ποίημα «Ιθάκη» στην κηδεία της Jacqueline Kennedy Onassis τον Μάιο του 1994 και δημοσιεύτηκε κατόπιν στην εφημερίδα *The New York Times*, προκάλεσε κατακόρυφη άνοδο στις πωλήσεις της έκδοσης *Collected Poems of C. P. Cavafy* (μτφρ. Edmund Keeley & Philip Sherrard) και ανατύπωση του τόμου από τον οίκο Princeton University Press.

42. Στη Νέα Υόρκη διοργανώνονται εκθέσεις και άλλες πολιτιστικές εκδηλώσεις στους χώρους του (θυγατρικού) Ίδρυματος Alexander S. Onassis Public Benefit Foundation (USA). Ο ίδιος φορέας υποστηρίζει το ευπρόσδεκτο πρόγραμμα «University Seminars Program», μέσω του οποίου καθηγητές και άλλοι επιστήμονες που εκπροσωπούν διάφορους κλάδους των ελληνικών σπουδών επισκέπτονται πανεπιστήμια (ή άλλα πολιτιστικά ιδρύματα) της Βόρειας Αμερικής, δίνοντας σεμινάρια και διαλέξεις.

Νέα Υόρκη ή η Πρεσβεία της Ελλάδας στην Washington. Παραταύτα για τον μέσο αμερικανό πολίτη δημοφιλή είναι τα ελληνικά εστιατόρια, που βρίσκονται σε πολλές πόλεις των ΗΠΑ. Αναλαμπές μάλλον πολιτιστικές προσφέρουν και τα ανά τη χώρα φεστιβάλ ελληνικού κινηματογράφου (που κυρίως όμως συγκεντρώνονται μόνο στις μεγάλες πόλεις, με πρώτη τη Νέα Υόρκη), και ορισμένες μεμονωμένες κινηματογραφικές επιτυχίες (παλαιότερα οι ταινίες *Zorba the Greek* [Cacoyannis, 1964] και *Z* [Costa-Gavras, 1969]· τελευταία η *Πολίτικη Κουζίνα* [Μπουλμέτης, 2003] και οι *Νύφες* [Βούλγαρης, 2004]). Εν μέρει το ενδιαφέρον για την Ελλάδα καλύπτεται στις ΗΠΑ από ταινίες της διασποράς όπως το *My Big Fat Greek Wedding* (Zwick, 2002) ή από βραβευμένα δημοφιλή λογοτεχνικά έργα αμερικανών συγγραφέων όπως το *Middlesex* του Jeffrey Eugenides.⁴³

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Συγκεκριμένες προτάσεις σχετικές με το θέμα μας θα μπορούσαν να αποτελέσουν την καλύτερη ίσως κατακλείδα στο κείμενο. Για την ενίσχυση της διάδοσης της νεοελληνικής λογοτεχνίας στις ΗΠΑ και τον Καναδά, και την εμπορική προώθηση των αγγλόγλωσσων μεταφράσεων στις χώρες αυτές, θα είχα να προτείνω:⁴⁴

1. Τη συγγραφή μιας «Ιστορίας των αγγλόγλωσσων μεταφράσεων της νεοελληνικής λογοτεχνίας στις ΗΠΑ και τον Καναδά», στο εγγύς μέλλον, που θα συμπεριλαμβάνει συνεντεύξεις (α) με σημαντικούς μεταφραστές που έδωσαν ώθηση στη μετάφραση της νεοελληνικής λογοτεχνίας και που πρώτοι πέτυχαν την ανάληψη εκδόσεων των μεταφράσεών τους από τους μεγάλους εκδοτικούς οίκους (π.χ. Peter Bien, Edmund Keeley κ.ά.), αλλά και (β) με μεταφραστές που πρόσφατα πέτυχαν την έκδοση των μεταφράσεών τους (νεοελληνικών λογοτεχνικών έργων) σε άλλους μικρότερους ποικίλους, λιγότερο γνωστούς εκδοτικούς οίκους, και, τέλος, (γ) συνεντεύξεις με εκδότες. Με βάση την καταγεγραμμένη πια εμπειρία όλων αυτών των ενεργών παραγόντων, η Ιστορία των αγγλόγλωσσων μεταφράσεων είναι δυνατό να χρησιμεύσει ως οδηγός σε μελλοντικούς συναδέλφους (μεταφραστές, συγγραφείς, εκδότες κ.ά.) και να βοηθήσει ώστε να δημιουργηθεί ένας πιο επαγγελματικός (και λιγότερο ατομικός) δίαυλος για την προώθηση της έκδοσης των μεταφράσεων, με καλούς όρους, από έναν αμερικανικό εκδοτικό οίκο. Καλό θα ήταν να προστεθεί και μια νέα έρευνα της εμπορικότητας των βιβλίων που έχουν εκδοθεί σε αγγλική μετάφραση.⁴⁵

43. Στο βιβλίο (Νέα Υόρκη: Picador, Farrar, Straus and Giroux, 2002) απονεμήθηκε το βραβείο Pulitzer για την πεζογραφία (2003).

44. Εδώ θα πρέπει να υπενθυμίσουμε τις ουσιώδεις σχετικές προτάσεις που έχει διατυπώσει ο Ντέιβιντ Κόνολι (2002) στο άρθρο του «Ακόμα δέκα χρόνια μοναξιάς: η πολιτική προώθησης του ελληνικού βιβλίου στο εξωτερικό (1991-2001)».

45. Όπως ήδη αναφέρθηκε, αν και καταγράψαμε προσεκτικά τις μεταφρασμένες εκδόσεις (και τις περισσότερες από αυτοψία), δεν είχαμε πρόσβαση σε πληροφορίες για την εμπορική διακίνηση των βιβλίων. Εξετάσαμε, όπου ήταν δυνατόν, τη διάθεση των βιβλίων (με μνείες των αλληπάλληλων

2. Την ουσιαστικότερη ενσωμάτωση των μεταφραστών της νεοελληνικής λογοτεχνίας στους αμερικανικούς⁴⁶ λογοτεχνικούς κύκλους, στους μηχανισμούς της αμερικανικής αγοράς βιβλίων, της διακίνησης, και των δικαιωμάτων των συγγραφέων, μεταφραστών, εκδοτών κλπ.⁴⁷

3. Τον εντοπισμό των κυριότερων εκδοτών στις ΗΠΑ, όχι μόνο αυτών που έχουν ήδη δημοσιεύσει μεταφράσεις της νεοελληνικής λογοτεχνίας, αλλά και εκείνων που γενικότερα αναλαμβάνουν την έκδοση μεταφράσεων από ξένες λογοτεχνίες. Εντοπισμός των κυριότερων δικτυακών τόπων που υποστηρίζουν τη λογοτεχνική μετάφραση (π.χ. το ηλεκτρονικό περιοδικό *Words without Borders*).⁴⁸ Σε όλα αυτά τα βήματα ένας καλός ατζέντης, που γνωρίζει την επιτόπου εκδοτική κίνηση, θα ήταν πολύτιμος οδηγός.

4. Να δοθεί μια συνέχεια στις επισκέψεις ελλήνων συγγραφέων, σε μεγαλούπολεις, πανεπιστημιακές έδρες νεοελληνικών σπουδών,⁴⁹ αλλά και σε φορείς συνδεδεμένους με την παραγωγή της λογοτεχνίας στις ΗΠΑ, όπως την αμερικανική Ένωση συγγραφέων PEN⁵⁰ και το πρόγραμμα δημιουργικής γραφής στην Iowa το οποίο τακτικά φιλοξενεί ξένους συγγραφείς και λειτουργεί ως χώρος δικτύωσής τους με την εγχώρια παραγωγή της λογοτεχνίας.⁵¹

5. Την ένταξη της νεότερης ελληνικής λογοτεχνίας σε συγκριτικό πλαίσιο σε εκδηλώσεις εντός και εκτός πανεπιστημίου. Επιλογή γνωστών, «ανοιχτών» χώ-

ανατυπώσεων και με μελέτη των συγκεντρωτικών καταλόγων των πανεπιστημιακών και άλλων βιβλιοθηκών) και ελέγξαμε ποια βιβλία βρίσκονταν ακόμη σε εμπορική διαθεσιμότητα (με βάση τον δικτυακό τόπο της Bowker: <http://www.GlobalBooksInPrint.com>).

46. Στο εξής κάθε αναφορά του άρθρου στην Αμερική και τις ΗΠΑ δηλώνει και μια παράλληλη προσέγγιση στον Καναδά (με ειδική γνώση των εγχώριων συνθηκών).

47. Ο Edmund Keeley παρουσιάζει πολλές ενδιαφέρουσες απόψεις στο άρθρο του «The Commerce of Translation» (*Journal of Modern Greek Studies* 8.2 [Oct. 1990]: 291-297), το οποίο αναδημοσιεύτηκε στο βιβλίο του ίδιου *On Translation: Reflections and Conversations*. Amsterdam: Harwood Academic Publishers, 2000: 43-49.

48. Για τον δικτυακό τόπο του ηλεκτρονικού περιοδικού *Words Without Borders: The Online Magazine for International Literature* (<http://www.wordswithoutborders.org/>) έγινε λόγος παραπάνω (βλ. σημ. 39). Ορισμένες μεταφράσεις ξένων λογοτεχνικών κειμένων (συμπεριλαμβανομένων και ελλήνων συγγραφέων) δημοσιεύονται «επιτόπου», στον ίδιο δικτυακό χώρο· οι μεταφράσεις ανακαλούνται ανά χώρα ή ανά γλώσσα του πρωτοτύπου.

49. Για ένα διάστημα το ελληνικό Υπουργείο Πολιτισμού υποστήριζε τις επισκέψεις ελλήνων συγγραφέων σε πανεπιστήμια του εξωτερικού, συμπεριλαμβανομένης και της Βόρειας Αμερικής. Η προσωπική παρουσία ενός ή περισσότερων (ευπροσήγορων) συγγραφέων, σε σχέση πάντα με την κυκλοφορία μεταφράσεων έργων τους στη γλώσσα υποδοχής, είναι ο καλύτερος τρόπος προβολής της σύγχρονης ελληνικής λογοτεχνίας στο εξωτερικό.

50. Η γνωστότατη Ένωση αμερικανών συγγραφέων PEN (<http://www.pen.org/>) αποσκοπεί στην προώθηση της λογοτεχνίας, στην υπεράσπιση της ελευθερίας του λόγου και την ενδυνάμωση διεθνών σχέσεων στον χώρο της λογοτεχνίας.

51. Το πρόγραμμα «The University of Iowa Writers' Workshop» (<http://www.uiowa.edu/~iww/>) αποτέλεσε το πρώτο αναγνωρισμένο πρόγραμμα δημιουργικής γραφής στις ΗΠΑ και λειτουργήσε ως πρότυπο για άλλα προγράμματα διδασκαλίας σύγχρονης γραφής. Στο πρόγραμμα έχουν συμμετάσχει έλληνες συγγραφείς όπως η Κατερίνα Αγγελάκη-Ρουκ, ο Θανάσης Βαλτινός και ο Αλέξης Σταμάτης.

ρων για τέτοιες εκδηλώσεις όπου θα προσέρχονται φυσικά και μη-Έλληνες ή μη-ειδικευμένοι στη νεοελληνική φιλολογία.

6. Μια αύξηση της συμμετοχής του ελληνικού βιβλίου (στην προκειμένη περίπτωση, των αγγλόγλωσσων μεταφράσεων της νεοελληνικής λογοτεχνίας) στις μεγαλύτερες εκθέσεις βιβλίου στις ΗΠΑ (κατά τον τρόπο που το Εθνικό Κέντρο Βιβλίου συμμετέχει σε αρκετές διεθνείς εκθέσεις).

7. Να δημοσιευθούν άρθρα για νεοελληνικά λογοτεχνικά θέματα σε περιοδικά έντυπα που απευθύνονται στο ευρύ αναγνωστικό κοινό και έχουν μεγάλη κυκλοφορία σε όλη την Αμερική (όπως το *The New York Times Book Review* ή το *The New York Review of Books*, αμερικανικό αντίστοιχο του *The Times Literary Supplement*).

8. Την ενθάρρυνση υποτροφιών και χορηγιών όπως του πρόσφατου βραβείου που απονομήθηκε στους Έλληνες συγγραφείς Αμάντα Μιχαλοπούλου και Αλέξη Σταμάτη από τον αμερικανικό κρατικό φορέα National Endowment for the Arts (International Literature Award, 2007) – ένα αξιοσέβαστο ποσό για τη μετάφραση, έκδοση και προώθηση στην Αμερική ενός έργου για καθέναν από τους δυο.⁵²

9. Την αύξηση των ελληνικών κονδυλίων για μετάφραση και δημοσίευση της νεοελληνικής λογοτεχνίας σε ξένους (και όχι ελλαδικούς) εκδοτικούς οίκους.⁵³

10. Τη βελτίωση της επικοινωνίας και της αμοιβαίας πληροφόρησης των μεταφραστών που ζουν στην Αμερική, για να αποκτήσουν καλύτερους όρους εργασίας και αμοιβής τους (όπως φαίνεται να συντονίζουν τη δράση τους τώρα οι τοπικές ενώσεις των ευρωπαίων μεταφραστών· βλ. τη δραστηριότητα του ελληνικού φορέα EKEMEL⁵⁴ και του ευρωπαϊκού RECIT).⁵⁵

52. Το ποσό των 10.000 δολλαρίων χορηγήθηκε για το καθένα από τα δύο βιβλία. Πρόκειται για μια συλλογή με 13 διηγήματα της Μιχαλοπούλου (2008) και το μυθιστόρημα *Αμερικάνικη φούγκα* του Αλέξη Σταμάτη (2008). Το βραβείο δόθηκε από τη National Endowment for the Arts των ΗΠΑ σε συνεργασία με το Υπουργείο Πολιτισμού της Ελλάδας.

53. Όλοι όσοι σχετίζονται με τα πανεπιστημιακά προγράμματα νεοελληνικών σπουδών εκτός Ελλάδος, αλλά και όσοι ενδιαφέρονται για τη διεθνή προβολή της ελληνικής λογοτεχνίας, εύχονται να αναβιώσει σύντομα το πρόγραμμα επιχορήγησης των μεταφράσεων της λογοτεχνίας του Υπουργείου Πολιτισμού.

54. Το ελληνικό EKEMEL (Ευρωπαϊκό Κέντρο Μετάφρασης: Λογοτεχνία και Επιστήμες του Ανθρώπου) επιδίωκε, μέσω πολλαπλών δραστηριοτήτων, τη στενότερη επαφή της ελληνικής με τις ξένες λογοτεχνίες (βλ. <http://www.ekemel.gr/index2.html>). [Το 2012, μετά την κατάργηση του EKEMEL, το κενό καλύπτεται από το νεοϊδρυθέν Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο Λογοτεχνικής Μετάφρασης της Ελληνοαμερικανικής Ένωσης (σημ. επιμ.)]

55. Το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Διεθνών Κέντρων Μεταφραστών Λογοτεχνίας RECIT/Réseau européen des centres internationaux de traducteurs littéraires (<http://www.recit-trad.eu/centres/belgique.html>) υποστηρίζει τη λογοτεχνική μετάφραση και την επικοινωνία μεταξύ των εθνικών κέντρων μετάφρασης στις ευρωπαϊκές χώρες. Το φθινόπωρο του 2007 ήρθαν στην Αθήνα ο πρόεδρος του RECIT και συνάδελφοί του, για μια εκδήλωση του EKEMEL με τίτλο «Μεταφράζοντας την Ευρώπη».

Μια τελευταία (αλλά όχι λιγότερο σημαντική) πρόταση, που θα μπορούσε να προστεθεί στις προηγούμενες, αφορά την ενίσχυση των πρωτοβουλιών (του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας, του Εθνικού Κέντρου Βιβλίου, του προγράμματος CENSUS) που σχετίζονται με την ενημέρωση για τη διείσδυση της νεοελληνικής λογοτεχνίας στον αγγλόγλωσσο (και γενικότερα τον ξενόγλωσσο) κόσμο, μέσω των εκδόσεων μετάφρασης. Προτείνω να συνεχιστεί η εργασία της καταγραφής των μεταφράσεων που έχουν αναλάβει οι συγκεκριμένοι φορείς, να διατηρηθεί η συνεργασία μεταξύ τους και να συνεχιστεί αδιάκοπη η οικονομική υποστήριξη των προγραμμάτων τους.

Η έρευνα βρίσκεται σε ένα καλό σημείο. Η βάση δεδομένων που αποτελεί το πόρισμα του τρέχοντος προγράμματος καταγραφής του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας, αναρτημένη στον δικτυακό κόμβο του Κέντρου, δίνει άμεση πρόσβαση σε συστηματική και εξαντλητική πληροφόρηση (έως τη χρονική στιγμή εκπόνησης της εκάστοτε έρευνας) για τις αυτοτελείς μεταφρασμένες εκδόσεις της νεοελληνικής λογοτεχνίας σε 17 γλώσσες. Μια δεύτερη βάση δεδομένων, πιο διευρημένη γιατί καλύπτει τις εκδόσεις μεταφράσεων σε πάμπολλες γλώσσες (αλλά ίσως και λιγότερο ειδικευμένη, λόγω του διεθνούς και καθολικότερου εύρους της), το «Αρχείο μεταφρασμένων ελληνικών βιβλίων» λειτουργεί στον δικτυακό κόμβο του Εθνικού Κέντρου Βιβλίου (<http://www.ekebi.gr>). Τις δύο αυτές ηλεκτρονικές πηγές συμπληρώνουν — για την ειδική περίπτωση των αγγλόγλωσσων μεταφράσεων της νεοελληνικής λογοτεχνίας — οι έντυπες εκδόσεις που αναφέρονται στη σημείωση 2 (σ. 51-52).⁵⁶

Ως προς τις έντυπες βιβλιογραφικές πηγές, μπορώ να μιλήσω υπεύθυνα για το πρόγραμμα του CENSUS (που βασίζεται στο Philippides 1990). Το πρόγραμμα καταγραφής του CENSUS συνεχίζεται έως σήμερα, και περιλαμβάνει όλες τις αυτοτελείς αγγλόγλωσσες εκδόσεις κειμένων της νεοελληνικής λογοτεχνίας, τις ανθολογίες και τα ειδικά αφιερώματα περιοδικών (με λεπτομερή αποδελτίωση των περιεχομένων τους), αλλά επίσης και όλες τις μελέτες σε θέματα της νεοελληνικής λογοτεχνίας, οι οποίες έχουν δημοσιευθεί στα αγγλικά· το πρόγραμμα του CENSUS⁵⁷ βαδίζει τώρα προς μια δεύτερη ενημερωμένη έκδοση σε έντυπη μορφή, και κατόπιν προβλέπεται να προχωρήσει σε ηλεκτρονική έκδοση στο διαδίκτυο.

Οι ακριβείς πληροφορίες για την τρέχουσα κατάσταση της μεταφρασμένης νεοελληνικής λογοτεχνίας είναι απαραίτητες. Καθηγητές και φοιτητές ξένων (και ελληνικών) πανεπιστημίων, απανταχού μεταφραστές και εκδότες, βιβλιοθηκονό-

56. Υπάρχουν βέβαια και άλλες έντυπες βιβλιογραφικές πηγές σχετικές με το θέμα, αλλά στεκόμαστε στις πιο πρόσφατες και συγκεντρωτικές.

57. Εκπροσωπώντας το πρόγραμμα CENSUS θα ήθελα να ευχαριστήσω και από αυτό το σημείο για τις έως τώρα επιχορηγήσεις τους το Υπουργείο Πολιτισμού, το Κοινωφελές Ίδρυμα Αλέξανδρος Σ. Ωνάσης, το Ίδρυμα Κώστας και Ελένη Ουράνη καθώς και τους Daphne και George Hatsopoulos στις ΗΠΑ.

μοι, αναγνώστες και μελετητές όλων των ειδικοτήτων θέλουν να έχουν πρόσβαση σε επιστημονικά βάσιμες πληροφορίες για τις δημοσιεύσεις στον χώρο που τους ενδιαφέρει.⁵⁸ Οι φορείς και τα προγράμματα που πασχίζουν να καταγράψουν, με επιμελή υπευθυνότητα, το «πνευματικό μας βίος στην ξενιτιά»,⁵⁹ έχουν αναλάβει μια σοβαρή εργασία και έναν εθνικό πολιτισμικό ρόλο.

Τίθεται ήδη όμως το ερώτημα: πώς προβλέπεται το μέλλον των προγραμμάτων καταγραφής; Το πρόγραμμα του ΕΚΕΒΙ φαίνεται να στηρίζεται σε γερές βάσεις, με αισιόδοξες προοπτικές για τη συνέχισή του. Το πρόγραμμα του ΚΕΓ έχει φτάσει σε ένα πολύ καλό στάδιο, με την καταγραφή από ειδικό επόπτη, υπεύθυνο για την κάθε επιλεγμένη χώρα/γλώσσα και με την επιπλέον σύνταξη άρθρων (όπως σε αυτόν τον τόμο), όπου γίνεται επισκόπηση και διαλεύκανση των ιδιαίτερων συνθηκών στην κάθε χώρα/γλώσσα. Στο ίδιο πρόγραμμα, που ξεκίνησε με πρωταρχικό στόχο την καταγραφή των μεταφρασμένων αυτοτελών εκδόσεων, περιλήφθηκαν και οι ανθολογίες και τα ειδικά αφιερώματα σε ξένα περιοδικά που αφορούν τη νεοελληνική λογοτεχνία. Θα επεκταθεί όμως αργότερα το ερευνητικό πρόγραμμα του ΚΕΓ στην καταγραφή και άλλων χωρών; Όσον αφορά τις χώρες που ήδη εξετάστηκαν, θα βρεθεί τρόπος (και πόροι) ώστε να συνεχίσει η σχετική έρευνα από τους ειδικευμένους μελετητές και μετά τη χρονική λήξη του τρέχοντος προγράμματος καταγραφής;

Το καθένα από αυτά τα προγράμματα καταγραφής (ΚΕΓ, ΕΚΕΒΙ, CENSUS) έχει τον ιδιαίτερο χαρακτήρα του και είναι άξιο υποστήριξης και συνέχισης. Αν οι φορείς που καθοδηγούν αυτά τα προγράμματα συνεχίσουν να συνεργάζονται αρμονικά (υπόθεση για την οποία έχουν δοθεί οι καλύτερες ενδείξεις) και εφόσον επιτευχθεί η συνέχεια της (απαραίτητης!) χρηματοδότησης για τη συνέχιση των προγραμμάτων καταγραφής, τα οποία έχουν ήδη δείξει αξιόπιστα αποτελέσματα, τότε θα υπάρχουν οι καλύτερες προοπτικές για το μέλλον. Θα εξασφαλίσουμε τη δυνατότητα να παρακολουθήσουμε από κοντά (και ίσως και να επηρεάσουμε θετικά) την περαιτέρω διασπορά της νεοελληνικής λογοτεχνίας στο διεθνές της πλαίσιο.

ΝΤΙΑ ΦΙΛΙΠΠΙΔΟΥ

58. Πρόσφατα οι υπεύθυνοι για τις νεοελληνικές συλλογές σε πανεπιστημιακές και άλλες κεντρικές βιβλιοθήκες των ΗΠΑ και της Ελλάδας ήρθαν σε συνεννόηση για τη βελτίωση της εκατέρωθεν πληροφόρησης. Η πρώτη διεθνής συνάντησή τους απέδωσε ήδη τον τόμο *The Modern Greek Resources Project: Libraries, Collections & Databases*. (Γεννάδειος Βιβλιοθήκη 2007). Σε πρόσφατο τεύχος του περιοδικού *Journal of Modern Greek Studies* (τχ. 26.1, Μάιος 2008) σχολιάστηκαν τρεις πανεπιστημιακές συλλογές (βλ. Lindau 2008· Paganellis 2008a· Riley 2008) και διατυπώθηκε μια νέα πρόταση (βλ. Paganellis 2008b).

59. Φράση με την οποία ο έμπειρος βιβλιογράφος Δημήτρης Δασκαλόπουλος (1991) περιέγραψε τις ξενόγλωσσες μεταφράσεις της νεοελληνικής λογοτεχνίας.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- ΓΕΝΝΑΔΕΙΟΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ (ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ). 2007. *The Modern Greek Resources Project: Libraries, Collections & Databases*. Παράρτημα του περιοδικού *The New Griffon* (9). Γεννάδειος Βιβλιοθήκη, Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών: Αθήνα.
- CONSTANTINIDIS, STRATOS, επιμ. 2000. *Greece in Modern Times. An Annotated Bibliography of Works Published in English in 22 Academic Disciplines During the Twentieth Century*. Lanham, Md.: Scarecrow Press, Inc.
- ΔΑΣΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ, ΔΗΜΗΤΡΗΣ. 1991. Το βίος μας στην ξενιτιά. *Το Βήμα* (13.10.1991):B12.
- KEELEY, EDMUND. 1990. The Commerce of Translation. *Journal of Modern Greek Studies* 8.2 (Oct. 1990):291-297. Αναδημοσίευση στο βιβλίο του ίδιου *On Translation: Reflections and Conversations*, 43-49. Amsterdam: Harwood Academic Publishers, 2000.
- ΚΟΝΟΛΙ, ΝΤΕΪΒΙΝΤ. 2002. Ακόμα δέκα χρόνια μοναξιάς: η πολιτική προώθησης του ελληνικού βιβλίου στο εξωτερικό (1991-2001). Στο *Σύγχρονη ελληνική πεζογραφία: διεθνείς προσανατολισμοί και διασταυρώσεις*, επιμ. Αγγελική Σπυροπούλου & Θεοδώρα Τσιμπούκη, 253-284. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- LAYTON, EVRO. 1971. The Modern Greek Collection in the Harvard College Library. *Harvard Library Bulletin* 19.3 (Ιούλιος):221-243.
- _____. 1982. Επισκόπηση μεταφράσεων και μεταφραστών: Ηνωμένες Πολιτείες (και Καναδάς) 1945-1981. *Μαντατοφόρος* 20:30-48.
- LINDAU, REBECCA. 2008. The Modern Greek Collections at Princeton University. *Journal of Modern Greek Studies* 26.1 (Μάιος):1-17.
- MACKRIDGE, PETER. 1982. Επισκόπηση μεταφράσεων και μεταφραστών: Μεγάλη Βρετανία και Ιρλανδία 1945-1981. *Μαντατοφόρος* 20:49-61.
- MICHALOPOULOU, AMANDA. 2008. *I'd Like*. Μτφρ. Karen Emmerich. Normal, Illinois: Dalkey Archive Press.
- ΜΠΑΣΑΝΤΗΣ, ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ. 1993. Βιβλιογραφία μεταφράσεων. Στον τόμο του ίδιου *Βιβλίο και επικοινωνία*, 343-356. Αθήνα: Οδυσσέας.
- PAGANELIS, GEORGE I. 2008a. The Tsakopoulos Hellenic Collection at California State University, Sacramento: A Beacon of Hellenism in the Western United States. *Journal of Modern Greek Studies* 26.1 (Μάιος):19-27.
- _____. 2008b. Creating an Index to Modern Greek Studies. *Journal of Modern Greek Studies* 26.1 (Μάιος):79-89.
- PHILIPPIDES, DIA M. L. 1990. *CENSUS of Modern Greek Literature: Check-list of English-Language Sources Useful in the Study of Modern Greek Literature (1824-1987)*. New Haven, CT: Modern Greek Studies Association.
- RILEY, JACQUELINE W. 2008. Research Opportunities in the Modern Greek Collection in the Classics Library at the University of Cincinnati. *Journal of Modern Greek Studies* 26.1 (Μάιος):29-62.
- STAMATIS, ALEXIS. 2008. *American Fugue*. Μτφρ. Diane Thiel & Constantine Hadjilambrinos. Wilkes-Barre, PA: Etruscan Press.
- ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, ΕΡΑΣΜΙΑ-ΛΟΥΪΖΑ. 1986. *Βιβλιογραφία μεταφράσεων νεοελληνικής λογοτεχνίας*. Αθήνα: ΕΛΙΑ.
- UNIVERSITY OF CINCINNATI. 1978. *Catalog of the Modern Greek Collection at the University of Cincinnati*. Τόμ. 1-5. Boston, MA: University of Cincinnati.